

CONTRIBUȚIA UMANĂ ȘI MATERIALĂ A VIȘTENILOR DE SUS ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Vasile TABĂRĂ¹

HUMAN AND MATERIAL CONTRIBUTION OF THE INHABITANTS OF VIȘTEA DE SUS DURING THE FIRST WORLD WAR

ABSTRACT

This article analyzes the participation of the inhabitants from Viștea de Sus village (Brașov county) in the First World War. The basis of this research was a census conducted by ASTRA Association in 1922 that had the purpose of centralizing the sacrifices endured by the Romanian ethnics from the Austro-Hungarian Empire during the War. The census covered all Transylvania and consisted of a set of forms sent to each settlement that had to be filled in with names of all the persons involved in the war and provide details on the way they were involved (on the front, in the auxiliary services, arrested of as a refugee), as well as their faith (dead, missing, wounded etc.), number of widows and orphan that resulted, their occupations before the war, military rank and decorations received. We have reproduced the table for Viștea de Sus in appendix 1.

To sum up, during the war the settlement had a population of 1.166 Romanian ethnics, of which 194 were involved in the war, all of them being sent on the front. Out of them 16 died on the front, 10 died from other causes linked to the war, 17 were listed as missing, 10 returned home as invalids, 3 returned injured or sick and 138 were unharmed. There were also 18 widows and 30 orphans. None of them received any decoration, and none had the rank higher than corporal: 189 soldiers, 1 soldier first class, 4 corporals. The village has a big percentage of those killed and missing, 43, representing 22,16% of those involved in the war.

In appendix 2 we provide a comparison between the human contribution of Viștea de Sus and the average contribution in the entire Transylvania.

Keywords: World War One, Viștea de Sus, human contribution, Austro-Hungarian Empire.

Satul Viștea de Sus este o așezare străveche, situată la poalele vârfului Viștea Mare din Munții Făgăraș. Primul document care se păstrează, în care este menționată așezarea, este emis în august 1511 de Paul Thomory, castelan și comandant al cetății Făgăraș. Prin acest act, el „întărește mai multor români stăpânirile pe care le-a avut odinioară Costea, strămoșul lor, din vechime din dania răposatului și strălucitului domn Mircea Voevod al părților Transalpine, Ban de Severin: ocinele cu drept boieresc Viștea de Jos, Viștea de Sus întregi, precum și în același chip jumătate din ocina

¹ Prof. univ. dr. Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu; e-mail: vasile.tabara@ulbsibiu.ro.

Arpașu de Jos, cu toate folosințele ce se țin de ele, adică 17 Țigani de cort arătați mai jos pe nume care i-au stăpânit și să-i stăpânească și acum”².

Acest act, emis la 1511 de Paul Thomory, reconfirmă un alt document mai vechi, o diplomă de donație dată de domnitorul Mircea cel Bătrân (1386-1418), prin care domnitorul dăruiește boierului Costea satele Viștea de Jos, Viștea de Sus și jumătate din Arpașu de Jos³. Actul emis în 1511 a fost confirmat și de principele Transilvaniei, Mihail Apafi, în februarie 1663⁴. Acest document atestă faptul că satul Viștea de Sus exista înainte de domnia lui Mircea cel Bătrân.

Primul Război Mondial a fost un eveniment major în viața localității, la care viștenii de sus au participat cu entuziasm. Începutul războiului, în vara anului 1914, a fost anunțat așa cum se anunță un eveniment important, inclusiv prin tragerea clopotelor bisericii.

Considerații introductive. Ideea de a realiza un studiu asupra impactului avut de Primul Război Mondial asupra etnicilor români din Transilvania și Banat a apărut pentru prima dată în iulie 1915, în mediul ASTRA⁵, care și-a propus să realizeze un astfel de demers.

Scopul inițial al demersului ASTRA a fost altul decât cel care a rezultat în final. Acest aspect este subliniat de însuși inițiatorul studiului: „Pentru că, așa cum începuse războiul, temerea cea mare, că rezultatul său final va fi cel nedorit de noi, învingerea Puterilor Centrale și rămânerea noastră, a românilor din statul ungar și pe mai departe în legăturile avute cu maghiarii, asupritorii noștri milenari”. Pentru o astfel de eventualitate a sfârșitului războiului „se dorea deci, să ne înarmăm de bună vreme, adunându-ne toate argumentele, toate dovezile, cu care să arătăm contrariilor politici în luptele pe care le vom mai avea de purtat cu ei, că după ce noi ne-am făcut și de această dată, ca întotdeauna în trecut, datoria față de politic, aducând jertfe însemnate pentru ca patria, care până aici nu era a noastră, să nu mai fie zgârcită față de noi, ci să ne dea drepturile politico-naționale care ne compet ca unui popor de trei milioane de suflete, alcătuitori și ei de stat, întocmai ca și maghiarii”⁶. Condițiile istorice din momentul respectiv nu au permis, însă, materializarea sa imediată, dar în acel an a fost convenit modul în care putea fi pus în practică.

Inițial s-a avut în vedere realizarea sa prin intermediul unui chestionar cu 50 de întrebări care ar fi urmat să fie distribuit în toate localitățile. Ideea a fost rapid abandonată, întrucât s-a considerat că nu va avea rezultatul scontat deoarece „răspun-

² Mihail Roller (redactor responsabil), *Documente privind istoria României. Veacul XIII, XIV și XV, B. Țara Românească (1247-1500)*, București, Editura RPR, 1953, Doc. 23, p. 8-9.

³ Nicolae Densușianu, *Monumente pentru istoria Țării Făgărașului*, București, Tipografia Academiei Române, 1885, Doc. 1, p. 8-9.

⁴ Ioan cavaler de Pușcariu, *Fragmente istorice. Despre boierii din Țara Făgărașului*, Ediția a II-a, Cluj-Napoca, Editura „Dragoș Vodă”, 2006, p. 49.

⁵ Asociația Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român, fondată în 1861 la Sibiu cu scopul de a deștepta și întreține spiritul național și cultura românească la nivelul etnicilor români din Imperiul Austro-Ungar.

⁶ Teodor V. Păcățian, *Jertfele românilor din Ardeal, Banat, Crișana, Sătmar și Maramureș, aduse în Războiul Mondial din anii 1914-1918*, în „Transilvania”, an LIV, nr. 1-2/1923, p. 32.

surile vor fi date cu superficialitate și datele primite nu vor fi autentice, ci fictive”⁷. Pe acest fond s-a ajuns la concluzia că pentru a avea o situație exactă trebuie realizată o inventariere nominală („conscriptie”), pentru fiecare localitate în parte. Conscriptia trebuia să culegă datele despre jertfele în sânge pe care le-a adus „poporul nostru pentru tronul care nu ne-a voit niciodată binele și pentru patria care nu ne-a recunoscut niciodată drept fii ai săi”⁸.

Demersul trebuia aprobat de ASTRA într-o ședință plenară, ce nu s-a putut convoca în 1915, întrucât majoritatea membrilor erau mobilizați, refugiați, internați sau arestați. Adunarea a fost în cele din urmă convocată la 29 august 1920, când inițiativa a fost aprobată în unanimitate. Demersul acum avea un alt scop. Datele trebuiau adunate „din motive și interese mai înalte, patriotice și naționale, trebuiau să fie culese pentru istorie”⁹. Acum au apărut și alte feluri de jertfe care trebuie avute în vedere: refugiați, internați și arestați.

Coordonarea proiectului a fost încredințată lui Teodor V. Păcățian, președintele secției istorice a ASTRA. Acesta a elaborat planul lucrării, documentele necesare și modul concret în care urma să se desfășoare acțiunea.

Planul a fost aprobat de conducerea ASTRA în iunie 1921, iar în iulie a fost realizat primul tablou „de probă” în comuna Cuștelnic, din județul Târnava Mică (în prezent în județul Mureș). Pe fondul rezultatului încurajator s-a trecut la tipărirea imprimatelor necesare, care s-a realizat la Tipografia „Ardealul” din Cluj.

Distribuirea materialelor necesare s-a realizat prin Directoratul General de Interne din Cluj, către care au fost trimise toate materialele, acesta redistribuindu-le către localități. Fiecare așezare a primit câte un tabel tipizat ce trebuia completat, un tabel completat ca model și instrucțiuni în legătură cu modul de completare și explicații despre scopul acestui demers. Directoratul a trimis coletele cu materiale către subprefecții din fiecare județ, care la rândul lor le-au distribuit mai departe primăriilor din județ, cu instrucțiuni să fie completate și returnate până la finalul lunii februarie 1922. În tabel trebuiau înscrși doar „românii, cei de altă naționalitate, nu”¹⁰.

Tablourile trebuiau să îi includă și pe cei care în primăvara anului 1919 au fost recrutați de Consiliul Dirigent pentru a lupta pe frontul de la Tisa, împotriva trupelor maghiare loiale regimului bolșevic instaurat în Ungaria de Béla Kun¹¹.

Tablourile trebuiau completate de primari sau secretari; aceștia ori să umble din casă în casă, ori să îi convoace pe localnici la primărie, iar la întocmirea și verificarea lor trebuiau să fie de față și preoții, iar la sate și câte un „fruntaș mai în etate, care nu a fost la războiu, a stat tot acasă, le-a văzut pe toate și știe tot ce s-a petrecut în sat în cursul războiului”¹². După completare, trebuia semnat de toți cei care au participat la întocmirea sa (primar, secretar, preoți, fruntaș) și returnat subprefecților. Tabloul completat pentru Viștea de Sus este semnat de primar, A. Șandru, și secretar (semnat indescifrabil) și poartă data de 12 ianuarie 1922.

⁷ *Ibidem*, p. 33.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, p. 34.

¹⁰ *Ibidem*, p. 40.

¹¹ *Ibidem*, p. 42.

¹² *Ibidem*, p. 44.

Tablourile nominale întocmite în cadrul anchetei ASTRA au valoarea unor chestionare standardizate. Datorită dimensiunii populației vizate, ele sunt capabile să genereze indicatori statistici relevanți cu o marjă de eroare scăzută¹³. În acest studiu noi am luat în considerare și am oferit cititorului datele așa cum au fost ele consemnate de respondenții locali în 1922.

În tabloul localității Viștea de Sus, numărul curent 138 apare de două ori, astfel încât la final se obțin mai puțini participanți decât sunt înscriși în centralizarea fișelor. Din Viștea de Sus au participat la Primul Război Mondial 194 de persoane și nu 193, câte sunt menționate în centralizarea tabloului.

Din analiza cifrelor de mai sus rezultă că diferențele sunt mici (o persoană în plus) și pe ansamblu nu a afectat valoarea statistică a cifrelor prezentate de ASTRA în 1922 în studiul realizat.

Considerații metodologice asupra lucrării. Lucrarea de față a fost realizată pe baza tabloului întocmit de Viștea de Sus la solicitarea ASTRA în 1922, care au fost transcrise. La finalul tabloului am realizat o serie de calcule statistice pentru a facilita înțelegerea și interpretarea datelor, dincolo de simpla enumerare a unor nume. În acest sens, calculele au fost făcute prin raportarea cifrelor rezultate din tablou la populația de naționalitate română a localității și la totalul participanților la război din rândul acestora. De asemenea, sunt evidențiate detaliile care diferențiază localitatea de celelalte localități din punct de vedere al participării la Primul Război Mondial și a consecințelor acestuia. În acest loc este prezentată și structura etnică a localității, preluată din recensământul populației realizat de autoritățile austro-ungare în anul 1910.

Din punct de vedere metodologic, aducem următoarele precizări:

- populația localității a fost luată în considerare conform datelor înscrise în rubrica specială din tablou;
- în cazul calculelor procentuale, transcrierea rezultatelor a fost realizată cu două zecimale. Dacă cea de-a treia zecimală a fost mai mare sau egală cu 5, cea de-a doua zecimală a fost crescută cu o unitate (ex. 14,2793, a fost transcris ca 14,28);
- la transcrierea numelor și prenumelor a fost păstrat, în general, modul în care ele au fost scrise în tabloul original (ex. „Constandin” în loc de „Constantin”, „Mateiu” în loc de „Matei”, „George” în loc de „Gheorghe” etc.);
- persoanele au fost transcrise în ordine alfabetică, nu în ordinea lor de pe listele originale, unde au fost înregistrate în funcție de ordinea în care s-au prezentat la primărie sau în care cei care au întocmit listele s-au deplasat din casă în casă;
- unde este cazul, gradul militar este trecut înaintea numelui;
- în lucrare am optat ca rubricile din tabel ce corespundeau fiecărui participant la Primul Război Mondial să fie marcate cu semnul „x”, nu cu cifra „1”, cum este în tabelele originale. Decizia a fost luată întrucât am considerat că acest simbol este mai vizibil și ușor de urmărit.

Tabloul completat pentru Viștea de Sus respectă instrucțiunile transmise de ASTRA.

¹³ Ioan Popa, *Ancheta ASTREI privind jertfele românilor transilvăneni în Primul Război Mondial. Noi valorificări metodologice*, în „Astra Sabesiensis”, 3, 2017, p. 239.

În lucrare am inclus toate informațiile din tabloul original care figurau în dreptul unei persoane, dar formei tabloului original i-au fost aduse unele modificări, care au constat în eliminarea unor rubrici. Astfel, nu am mai inclus coloana aferentă locului nașterii, întrucât nu am considerat-o relevantă, pentru că în majoritatea cazurilor acesta corespundea localității respective. Coloana aferentă gradului militar a fost desființată, acesta fiind trecut înaintea numelui. De asemenea, au fost eliminate, din lipsă de spațiu, rubricile aferente decorațiilor primite, cea referitoare la meseria avută înainte de război și cea dedicată observațiilor (aceasta din urmă nu a fost completată la niciun participant). Informațiile de la aceste rubrici au fost scrise în paranteză, cu litere italice, după numele și prenumele persoanei la care făcea referire – de ex. sold Căpățână George (tâmplar). Mai menționăm că toate persoanele în dreptul cărora nu scrie nimic referitor la meseria avută figurează în tabelele originale ca „plugari”.

La finalul tabloului nominal al localității, sunt prezentate și o serie de date statistice. Totalul de pe fiecare coloană aferent unei categorii (de ex. mobilizați, răniți etc.) este raportat la totalul populației din localitate și la populația angrenată în conflict (indiferent cum).

În studiul nostru sunt analizați doar participanții la război care apar în tablourile întocmite la solicitarea ASTRA și aflate în fondul ASTRA deținut de Serviciul Județean Sibiu al Arhivelor Naționale.

Populația română și participanții la Primul Război Mondial din Viștea de Sus. În Viștea de Sus, la sfârșitul Primului Război Mondial, populația română număra 1.166 persoane¹⁴. Dintre acestea au fost implicate în mișcările impuse de Primul Război Mondial 194 (Anexa nr. 1).

Numărul persoanelor mobilizate nu este cel mai reprezentativ indicator pentru a stabili efortul uman depus de o localitate. Considerăm mai relevant indicatorul reprezentat de procentul celor mobilizați din populația română a așezării.

Cele 194 de persoane mobilizate din Viștea de Sus reprezintă 16,64% din populația de etnie română a localității, situând-o peste media Transilvaniei, care este de 16,43% .

Pentru întreaga Transilvanie, dintre cei 2.979.614 de etnici români, au fost angrenați în război un număr de 489.544 de persoane¹⁵, reprezentând 16,43%. Prin compararea procentului celor implicați în mișcările impuse de război din Transilvania și din Viștea de Sus, observăm că acesta este aproape egal, mai mare în Viștea de Sus cu doar 0,21%. Această situație arată că efortul uman prin mobilizare la război al locuitorilor din această localitate este puțin mai mare decât cel al românilor din întreaga Transilvanie.

Din recensământul realizat de autoritățile austro-ungare în anul 1910, rezulta că Viștea de Sus avea o populație de 1.375 persoane din care: 1.349 români (98,11%); 11 maghiari (0,80%); 10 germani (0,73%) și 5 alte naționalități (0,36%)¹⁶. Români

¹⁴ SJSbAN, Fond ASTRA, Listele participanților la Primul Război Mondial din județul Făgăraș, pachet 7, fila 316.

¹⁵ T.V. Păcățian, *op. cit.*, p. 49.

¹⁶ Traian Rotaru (coord.), Maria Semeniuc, Elemer Mezei, *Recensământul din 1910 Transilvania*, Cluj-Napoca, Editura Staff, 1999, p. 200-201.

reprezentau marea majoritate a populației (98,11%). Celelalte naționalități din localitate erau aproape ne semnificative ca număr, 26, și cu o pondere de numai 1,89%.

Modalități de participare la război. Cercetarea efectuată de ASTRA pentru a evidenția contribuția umană a populației române din Transilvania cuprinde patru modalități de participare la mișcările impuse de Primul Război Mondial: chemați pentru a lupta pe front; chemați la partea sedentară, servicii auxiliare sau mobilizați pe loc; arestați și internați; refugiați.

a) Mobilizați pe front. Toate cele 194 persoane din Viștea de Sus angrenate în acest război au avut o singură modalitate de participare și anume chemați pentru a lupta pe front. Unele familii au avut mai mult de suferit de pe urma mobilizării pe front, existând cazuri în care mai mulți membri ai unei familii au fost mobilizați. De exemplu, frații Ioan și Procopiu Dragomir (Cotiga), Gheorghe și Ioan Cora (Sâtică), și alții. Au existat și cazuri când toți membrii unei familii plecați pe front nu au mai revenit acasă. În această situație se regăsesc și cei enumerați mai sus.

La acest punct considerăm util să abordăm și pierderile umane înregistrate în rândul persoanelor mobilizate pe durata Primului Război Mondial. Analiza a fost întocmită prin raportarea numărului morților și dispăruților la numărul celor angrenați în conflict și la populația de naționalitate română a localității. Astfel, procentul pierderilor s-a situat la 22,16% dintre participanți și la 3,69% din populația română.

O situație particulară din punct de vedere al românilor din Transilvania mobilizați în timpul Primului Război Mondial o reprezintă cea a persoanelor care „au luptat pe frontul de la Tisa”. Aceștia reprezintă un capitol aparte (au participat ca parte a armatei române, nu austro-ungare, cum a fost cazul până în noiembrie 1918). În plus, o parte au participat doar la campania împotriva Ungariei, ca parte a armatei române, în timp ce alții au luptat anterior și în armata austro-ungară (menționăm că pentru campania împotriva Ungariei a fost efectuată o nouă mobilizare, inclusiv în mediul românilor din Transilvania, întrucât între timp o mare parte fuseseră demobilizați; ostilitățile cu Ungaria au început în aprilie 1919, iar Primul Război Mondial s-a încheiat în noiembrie 1918). Din Viștea de Sus 17 persoane, reprezentând 8,75% din totalul celor mobilizați, au participat pe frontul de la Tisa; aceștia sunt enumerați într-o secțiune distinctă, la finalul tabloului sub titulatura „cei din Frontul de la Tisa”. Toți cei 17 participanți „la Tisa” s-au întors deplin sănătoși.

b) Persoanele arestate și internate ori refugiate. Viștea de Sus nu a avut persoane de etnie română arestate, internate, deportate ori refugiate din cauza represaliilor autorităților statului din acea perioadă.

c) Distribuția gradelor militare în rândul participanților la război. Grad militar puteau avea doar cei mobilizați fie pe front, fie în unitățile auxiliare. Toți cei 194 de participanți la Primul Război Mondial din Viștea de Sus au fost mobilizați pe front, deci au avut grad militar: 189 (97,42%) au fost soldați, 1 (0,52%) fruntaș și 4 (2,06%) caporali. Deși Viștea de Sus a avut un număr mare de participanți pe front, niciunul nu a fost ofițer sau subofițer și nici sergent, iar fruntaș și caporal puțini, doar cinci. Din acest punct de vedere, localitatea se situează între satele făgărășene în care participanții la război au avut doar grade inferioare.

O statistică din anul 1910 referitoare la corpul ofițerilor activi din armata Imperiului Austro-Ungar arăta că acesta era compus din: 78,70% ofițeri germani, aus-

tricii (deși etnicii germani reprezentau doar 25% din populația imperiului); 9,30% maghiari (populația de etnie maghiară reprezenta 23,10% din populația imperiului); 4,80% cehi (cehii reprezentau 12,9%); 0,90% români (deși românii reprezentau 7,30% din populația imperiului); 2,50% polonezi; 2,40% sârbi și croați; 0,20% ucraineni (ucrainenii reprezentau 7-8% din populația imperiului)¹⁷.

Din analiza acestei statistici observăm că doar etnicii germani aveau o pondere semnificativă în rândul ofițerilor, mult mai mare decât ponderea etniei germane la nivelul imperiului. Singurii care dețineau o pondere mai mică decât cea a ofițerilor români erau ucrainenii (etnicii români și cei ucraineni aveau o pondere aproape egală la nivelul populației Imperiului).

d) Distribuția decorațiilor în rândul etnicilor români mobilizați. Din punct de vedere al distribuției decorațiilor, niciunul dintre cei 194 de participanți nu a fost decorat. Situația este atipică dacă avem în vedere numărul mare de participanți la război din această localitate și a faptului că toți au fost mobilizați pe front. Este posibil ca cei care au completat tabloul să nu fi acordat atenție acestui aspect și să nu le fi înscris în document.

Din punct de vedere al distribuției decorațiilor, în Țara Făgărașului mai sunt localități în care nu a existat nicio persoană decorată, de exemplu: Streza-Cârțișoara, Copăcel, Iași, Ludișor, Mărgineni, Poienița (Găinari), Porumbacu de Jos, Râușor, Sâmbăta de Jos, Toderița, Veneția de Sus, Voivodenii Mici. Deși este posibil ca în unele localități tabelul să fi fost completat într-o manieră simplificată, considerăm puțin probabil ca acesta să fie cazul tuturor acestor localități.

e) Voluntarii. În tabelul aferent satului Viștea de Sus nu există referiri la această categorie, întrucât formularul realizat de ASTRA în 1922 nu a inclus și o rubrică dedicată lor.

Voluntarii au reprezentat unități formate din etnici români luați prizonieri din armata austro-ungară. Titulatura de „legiuni române” include mai multe unități fără legătură între ele (de ex. în Rusia au activat două legiuni distincte, una dintre ele ajungând până în Siberia, unde a fost angrenată în luptele împotriva comuniștilor). Referitor la cei care figurează ca „voluntari în armata română”, aceștia puteau să provină din trei surse: prizonieri capturați de armata română, prizonieri capturați de armata rusă și armatele aliate, refugiați din Transilvania care s-au înrolat benevol în armata română. Numărul voluntarilor proveniți din etnici români din Transilvania a fost de aproximativ 15.000 în Rusia, 6.000 în Italia și 500 în Franța.

f) Prizonieri de război. Numărul prizonierilor de război din rândul celor mobilizați din Viștea de Sus nu se poate stabili cu exactitate. Tabloul cu participanții la Primul Război Mondial din această localitate nu face nicio mențiune la prizonierii de război (în tablourile altor localități din Țara Făgărașului am găsit astfel de mențiuni). Instrucțiunile ASTRA referitoare la completarea tablourilor nu au solicitat asemenea date.

Numărul total al românilor care au luptat în armata austro-ungară și au fost luați prizonieri nu este cunoscut. El a fost mereu estimat prin raportare la numărul

¹⁷ Liviu Maior, *Românii din armata habsburgică*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 146-147.

total al prizonierilor austro-ungari capturați în timpul conflagrației. Procentul acestora de aproximativ 25% a fost ulterior aplicat etnicilor români mobilizați în armata Imperiului Austro-Ungar, rezultând că numărul prizonierilor români este posibil să se fi situat în jurul cifrei de 115.000. Acest număr mare se explică prin înfrângerile majore suferite de această armată în perioada conflictului și faptul că în final a pierdut Războiul.

Dacă utilizăm și noi acest procent de 25% rezultă că din cei 194 de participanți la Primul Război Mondial din Viștea de Sus 49 au fost prizonieri. Menționăm că această cifră de prizonieri din rândul participanților la război din Viștea de Sus nu este exactă, este doar estimată.

Soarta participanților la Primul Război Mondial din Viștea de Sus. La acest punct considerăm util să abordăm pierderile umane suferite de localitatea Viștea de Sus din rândul populației române în perioada Primului Război Mondial. Analiza este realizată prin raportarea celor morți pe câmpul de luptă, al celor morți în temniță, în părăsire, în spitale sau acasă ca urmare a rănilor și bolilor dobândite pe front și a celor declarați dispăruți la numărul etnicilor români din localitate și la numărul celor angrenați în conflict.

a) Nu s-au mai întors acasă. Din Viștea de Sus, așa cum am menționat, din 1.166 persoane de etnie română au luat parte la mișcările impuse de război 194. Dintre acestea, 43, reprezentând 22,16% nu s-au mai întors acasă, murind pe câmpul de luptă, în spitale sau acasă din cauza bolilor sau rănilor căpătate în timpul conflictului ori au fost dați dispăruți, iar 151 de persoane, adică, 77,84%, s-au întors acasă, unele rănite sau bolnave, altele invalide, iar cele mai multe deplin sănătoase. Procentul pierderilor umane raportat la populația localității este de 3,69%. (43:1.166).

Pe întreaga Transilvanie procentul pierderilor umane din rândul etnicilor români a fost de 2,78% (82.853 din 2.979.614), iar raportat la numărul participanților la conflict de 16,92% (82.853 din 489.544)¹⁸.

Din analiza procentelor pierderilor umane din rândul populației române, înregistrate în Transilvania și în Viștea de Sus, observăm că acestea sunt mai mari la Viștea de Sus, diferențele fiind mari, de 0,91% (2,72% în Transilvania și 3,69% în Viștea de Sus). Situația este deosebită dacă ne raportăm la pierderile înregistrate în rândul participanților, diferența fiind destul de mare, de 5,24% (16,92% în Transilvania și 22,16% în Viștea de Sus). Din acest punct de vedere putem considera că românii din Viștea de Sus au avut de suferit mai mult decât cei din întreaga Transilvanie.

a.1) Morți pe câmpul de luptă. Din Viștea de Sus au murit pe câmpul de luptă în Primul Război Mondial 16 persoane. Procentul morților pe câmpul de luptă raportat la etnicii români din această localitate este de 1,37%, iar raportat la participanți, de 8,25%.

Din comparația procentelor referitoare la morții pe câmpul de luptă din întreaga Transilvanie și din Viștea de Sus rezultă că atât cel raportat la numărul etnicilor români (în Transilvania 1,40% și 1,37% în Viștea de Sus), cât și cel raportat la participanții la război (8,53% în Transilvania și 8,25% în Viștea de Sus) sunt aproape egale.

¹⁸ T.V. Păcățian, *op. cit.*, p. 49.

În „Protocolul de esibite pentru parochia ortodocsă română Viștea Superior pe anul 1916” la poziția nr. 97 și în cel de pe anul 1919 la poziția 140 (Arhiva bisericii din Viștea de Sus) este menționată moartea slt. Constantin Dumitrescu, din regimentul 6 vânători al armatei române, de loc din București, rănit în luptele de la Oprea Cârțișoara din 17 septembrie 1916 și răposat în Viștea de Sus în 18 septembrie 1916. Inițial a fost înmormântat în cimitirul satului, iar în 19 septembrie 1919 a fost reînhumat în cimitirul militar din Porumbacu de Sus.

a.2) Morți în temniță, pribegie, în spital sau acasă din cauza bolilor sau rănilor căpătate pe front. În Viștea de Sus au murit în aceste circumstanțe 10 persoane, care reprezintă 0,86% din numărul etnicilor români și 5,15% din cel al participanților la război. Prin compararea acestor procente cu cele înregistrate la nivelul întregii Transilvanii observăm că ele sunt cu mult mai mari, aproape duble în Viștea de Sus, cu 0,41% prin raportare la numărul etnicilor români (0,86% în Viștea de Sus și 0,45% în Transilvania), și cu 2,39% prin raportare la persoanelor angrenate în război (5,15% în Viștea de Sus și 2,39% în Transilvania). Și în privința persoanelor declarate dispărute viștenii de sus au avut mai mult de suferit decât românii din Transilvania. Cifrele menționate evidențiază că și la acest capitol viștenii de sus au suferit mai mult decât românii din Transilvania.

a.3) Persoane declarate dispărute. În Viștea de Sus a fost un număr de 17 persoane declarate dispărute în contextul războiului. Cifra reprezintă 1,46% din populație și 8,76% din numărul participanților la conflict.

Procentul persoanelor declarate dispărute în Primul Război Mondial raportat la populația de etnie română la Viștea de Sus este mai mare cu 0,46% comparativ cu cel înregistrat la nivelul întregii Transilvanii (1,46%, în Viștea de Sus și 1% în Transilvania). Și procentul persoanelor declarate dispărute în Primul Război Mondial raportat la participanții la război este mai mare la Viștea de Sus cu 2,66% comparativ cu cel înregistrat la nivelul întregii Transilvanii (8,76% în Viștea de Sus și 6,10% în Transilvania).

b) Participanți la război din Viștea de Sus reveniți acasă. Din rândul participanților la Primul Război Mondial s-au întors acasă 151 persoane (77,84%), dintre care 10 invalide, 3 rănite sau bolnave și 138 deplin sănătoase.

b.1) Invalizi. În acest mod s-au întors acasă 10 participanți la război, care reprezintă 0,86% dintre etnicii români ai Viștii de Sus și 5,67% dintre cei angrenați în conflict.

O comparație între procentul persoanelor revenite acasă ca invalide din cauza războiului între Viștea de Sus și Transilvania prin raportare la populație arată că acesta este aproape egal (0,86% în Viștea de Sus și 0,85% în Transilvania). Procentul se menține aproape egal și prin raportare la numărul participanților (5,15% în Viștea de Sus, comparativ cu 5,19% în Transilvania).

b.2) Participanți la Primul Război Mondial întorși acasă bolnavi sau răniți. În această categorie se încadrează un număr de 3 persoane, care reprezintă 0,26% din rândul etnicilor români din Viștea de Sus și 1,55% din cel al persoanelor angrenate în conflict.

Prin compararea procentelor înregistrate în rândul acestei categorii de participanți, atât prin raportare la numărul populației, cât și al participanților, se observă că

ele sunt cu mult mai mici în Viștea de Sus decât în Transilvania: cu 1,01% la nivelul populației (0,26% în Viștea de Sus și 1,27% în Transilvania), și cu 5,92%, aproape de patru ori, în rândul participanților (1,55% în Viștea de Sus, 7,74% în Transilvania). Prin compararea cifrelor rezultă că românii din Viștea de Sus au avut mai puțin de suferit decât cei din Transilvania din acest punct de vedere.

b.3) Întorși acasă deplin sănătoși. Deplin sănătoși s-au întors acasă, din Viștea de Sus, 138 de persoane care au luat parte la Primul Război Mondial. Aceștia reprezintă 11,84% din populația de etnie română a satului și 71,13% dintre participanți. Rezultă că un procent destul de mare (28,87%) dintre cei angrenați în război au murit, au dispărut ori s-au întors acasă răniți, bolnavi sau invalizi.

Comparativ cu situația înregistrată în Transilvania, procentul celor întorși acasă deplin sănătoși este puțin mai mare în Viștea de Sus, cu 0,32%, prin raportare la populația de etnie română (11,52% în Transilvania și 11,84% în Viștea de Sus) și cu 0,99% raportat la numărul participanților la război (70,14% în Transilvania, 71,13% în Viștea de Sus).

Văduve și orfani de război. O consecință a Primului Război Mondial o reprezintă existența unui număr însemnat de văduve și orfani de război rămași în urma celor morți și dispăruți. Suferințele umane din această cauză se reflectă la nivelul fiecărei familii afectate, cât și al întregii comunități.

a) Văduvele de război. În urma morților și dispăruților înregistrați în rândul etnicilor români din Viștea de Sus în timpul războiului au rămas 18 văduve reprezentând 1,54% din populația de naționalitate română a satului și 9,28% raportat la participanții la război din localitate.

În urma morților și dispăruților în Primul Război Mondial la nivelul întregii Transilvanii au rămas un număr de 38.630 văduve. Ele reprezintă 1,30% din numărul etnicilor români (2.976.614)¹⁹. Procentul mediu al văduvelor prin raportare la numărul persoanelor angrenate în conflict (489.544) este de 7,89%. După cum se poate observa, procentele înregistrate în Viștea de Sus sunt mai mari decât cele înregistrate de Transilvania: cu 0,24% la nivelul populației (1,54% în Viștea de Sus și 1,30% în Transilvania) și cu 1,39% în rândul participanților (9,28% în Viștea de Sus, 7,89% în Transilvania). Și acest indicator scoate în evidență că viștenii de sus au avut de suferit mai mult decât românii din Transilvania.

b) Orfanii de război. În urma celor 43 persoane moarte sau dispărute din cauza războiului din Viștea de Sus au rămas un număr de 30 de orfani, care reprezentau 2,57% din populația de etnie română a satului.

Toți cei 30 sunt orfani doar de tată și provin din 15 familii. Distribuția orfanilor pe familii nu este uniformă, numărul lor variind de la unu la cinci. Astfel: cinci familii cu un singur orfan; opt cu doi orfani; una cu patru orfani; una cu cinci orfani. Din aceste date rezultă că majoritatea familiilor în care au rămas orfani, 13, adică 86,67%, au avut unul sau doi copii, situație care arată că erau familii tinere.

La nivelul întregii Transilvanii procentul mediu al orfanilor rămași în urma celor morți și dispăruți, raportat la populația de etnie română, este de 2,66%, iar în Viștea de Sus de 2,57%, adică cu 0,09% mai mic în Viștea de Sus, de unde putem

¹⁹ T.V. Păcățian, *op. cit.*, p. 49.

concluziona că cele două valori sunt foarte apropiate. Din acest punct de vedere suferințele viștenilor de sus au fost egale cu ale transilvănenilor.

Ocupațiile participanților din Viștea de Sus la război. Din punct de vedere al ocupațiilor, participarea la Primul Război Mondial a locuitorilor din Viștea de Sus se prezintă astfel: plugari 190 (97,94% dintre participanți și 16,30% din populație), meseriași 3 (1,55% dintre participanți și 0,26% din populație) și intelectuali 1 (0,56% dintre participanți și 0,09% din populație). Dintre muncitori unul era morar, unul faur (fierar) și unul lingurar. Categoria intelectualilor a fost reprezentată de un învățător.

Din datele prezentate mai sus observăm că doar două categorii ocupaționale sunt reprezentate cu procente care depășesc 1%: plugarii și meseriașii. Marea majoritate a persoanelor angrenate în război, 97,94%, a reprezentat-o plugarii. Aceasta era de altfel și ocupația dominantă în localitate.

Așa cum am mai menționat, din întreaga populație română a Transilvaniei de 2.979.614, au participat la mișcările impuse de război 489.544, din care: 468.329 plugari, reprezentând 15,72% din populație și 95,67% dintre participanți; 14.668 meseriași și comercianți, reprezentând 0,59% din populație și 3,00% dintre participanți și 6.547 intelectuali, reprezentând 0,22% din populație și 1,34% dintre participanți.

Din compararea ponderii ocupaționale a participanților la război din Viștea de Sus și din Transilvania, observăm că procentul plugarilor, atât raportat la populație, cât și raportat la participanți este mai mare în Viștea de Sus decât în Transilvania cu 2,27%, respectiv 0,58%, iar atât procentele meseriașilor, cât și cele ale intelectualilor sunt mult mai mari în Transilvania. Comparația ne arată că din punct de vedere economic și social Viștea de Sus este mai slab dezvoltată decât Transilvania. Menționăm că în fondul ASTRA al Serviciului Județean Sibiu al Arhivelor Naționale nu am reușit să identificăm raportul care conținea darea de seamă cu contribuțiile celor din Viștea de Sus.

Contribuțiile benevole și pagubele de război suportate de localitatea Viștea de Sus. În contextul conscripției întreprinse de ASTRA pe marginea implicării etnicilor români din Transilvania în Primul Război Mondial, a fost inclusă și o componentă referitoare la contribuția materială a fiecărei localități, din punct de vedere al „contribuției benevole pentru armată” și a „pagubelor de război”.

Datele referitoare la contribuții și pagube au fost înaintate, conform instrucțiunilor ASTRA, printr-un raport distinct în care pe lângă aceste două aspecte, oficialii locali trebuiau să precizeze modul în care au decurs în localitatea respectivă evenimentele premergătoare Marii Uniri de la 1 decembrie 1918. Ulterior, pentru a fi mai ușor de urmărit și centralizat, reprezentanții ASTRA care au prelucrat datele primite din teritoriu au notat cifrele aferente contribuțiilor și pagubelor pe ultima pagină a tablourilor transmise din fiecare localitate, astfel încât să nu lucreze cu două documente. Pe majoritatea documentelor aceste însemnări au fost realizate cu creionul, sub forma unor cifre așezate pe mai multe rânduri, care reprezintă în ordine, de sus în jos: numărul celor decorați (de obicei precedați de prescurtarea „dec”); cuantumul contribuției benevole; cuantumul pagubelor suferite; numărul intelectualilor din localitate angrenați în război sub orice formă; numărul meseriașilor; numărul plugarilor; numărul total al celor implicați sau afectați de război. Eventuala lipsă a uneia dintre

aceste categorii este marcată printr-o liniuță, dar există și cazuri în care au fost notate doar datele existente, fără a le evidenția pe cele care lipseau.

Din studiul tabloului referitor la contribuția umană și materială a românilor din Viștea de Sus la Primul Război Mondial, realizat în anul 1922 la solicitarea ASTRA, reiese că această localitate a avut o contribuție benevolă pentru armată în valoare de 2.500 coroane (2,14 coroane/persoană) și pagubele suferite din cauza războiului se ridică la suma de 500.000 coroane (428,82 coroane/persoană)²⁰.

Sumele de mai sus sunt aproximative, fiind obținute pe baza evaluărilor făcute de reprezentanții localității care au completat tabloul și au redactat raportul fără un set clar de indicatori predefiniți. În cazul contribuțiilor benevole în natură către armată situația este mai clară și ușor de urmărit, în această categorie intrând preponderent alimentele, colectele în bani și hainele trimise militarilor de pe front.

Situația este mai puțin clară în ceea ce privește pierderile suferite de localitate și însumate ca pagube de război, acestea nefiind exemplificate nici în instrucțiunile trimise de ASTRA. În evaluarea lor, trebuie pornit de la faptul că localitatea nu s-a aflat pe linia frontului, iar în interiorul ei nu au avut loc lupte. Astfel, cauzele directe provocate de război (de ex. case distruse de bombardamente sau din cauza luptelor) nu au fost. Este probabil că pe listă au fost incluse pagube indirecte, precum rechizițiile de animale, alimente, mijloace de transport sau bunuri care puteau fi utilizate în economia de război, sau lucrări agricole ce nu au putut fi realizate din cauza lipsei forței de muncă, pe fondul mobilizării bărbaților, sau recolte distruse de mișcarea trupelor.

În întreaga Transilvanie contribuțiile benevole ale populației române pentru război au fost de 11.884.169 coroane (3,99 coroane/persoană), iar pagubele de război suferite s-au ridicat la suma de 285.599.471 coroane (95,88 coroane/persoană)²¹.

Din compararea sumelor pe persoană referitoare la contribuția benevolă pentru război și a pagubelor de război suferite de localități observăm că în Viștea de Sus contribuția benevolă este mai mică decât în Transilvania (cu 1,85 coroane/persoană), iar pagubele de război sunt mult mai mari în Viștea de Sus (cu 332,94 coroane/persoană, de 4,47 ori). Situația ne arată că din punct de vedere al pagubelor de război viștenii de sus au suferit de 4,47 ori mai mult decât românii din Transilvania.

Pentru a ne putea forma o idee despre tipul de activități care intrau în categoria contribuțiilor benevole, dar și al unor rechiziții, redăm mai jos o listă cu astfel de activități, preluată din arhiva bisericii din Viștea de Sus.

În anul 1914²²:

- 20 august 1914, „circulariul nr. 9.703/1914 referitor la ajutorarea celor duși la război” (poziția 108);

- 14 noiembrie 1914, „consemnarea veniturilor din discul de Florii și Rusalii oficiului protopresb. din Avrig cu suma de 2,90 coroane” (poziția 123);

²⁰ SJSbAN, *fd. cit.*, fila 320.

²¹ T.V. Păcățian, *op. cit.*, p. 50.

²² Arhiva bisericii din Viștea de Sus (ABVS), *Protocolul de esibite pentru parochia ortodoxă română Viștea Superior pe anul 1914*. Pentru fiecare acțiune citată, este indicată poziția la care figurează în acest registru.

- 23 noiembrie 1914, „circulariu 12.830/1914 referitor la colectarea de la elevii de la școală pentru darurile de Crăciun ce se vor face soldaților de pe câmpul de război (poziția 127). S-au colectat 3,90 coroane”;

- 20 decembrie 1914, „circulariul nr. 12.430/1914 referitor la subscrierea de cote pentru împrumutul de stat pentru prestarea războiului” (poziția 133).

În anul 1915²³:

- 2 aprilie 1915, „circulariul 3.297/1915 pentru a se stărui ca poporul să cultive întreg pământul disponibil și să cruțe bucatele spre a preveni foametea ce ne amenință din cauza războiului” (poziția 50);

- 7 mai 1915, „circulariul nr. 4.128/1915 în scopul adunării de resturi de materiale galbene sau roșii, alamă, plumb, aramă etc. pentru trebuințele armatei” (poziția 68);

- 7 mai 1915, „circulariul nr. 4.297/1915 referitor la al doilea împrumut de stat pentru trebuințele și cheltuielile de război” (poziția 69);

- 19 iulie 1915, „circulariul nr. 6.265/1915 referitor la îndemnarea oamenilor care au bani mărunți adunați să îi pună în circulație” (poziția 92);

- 9 august 1915, „circulariul nr. 7.963/1915 pentru concesionarea clopotelor bisericesti în scopul de a se lua pentru trebuințele armatei” (poziția 99);

- 23 august 1915, „chitanța nr. 1.687/1915 că s-a depus 30 coroane colectă în favoarea celor nenorociți în război” (poziția 102);

- 16 octombrie 1915, „sub nr. 1/2/1915 invită toate corporațiile și persoanele oficiale să contribuie cu dani pentru ajutorarea văduvelor și orfanilor celor căzuți în război” (poziția 116);

- 1 noiembrie 1915, „circulariul nr. 9.763/1915 prin care se îndeamnă poporul credincios ca să participe cât mai mulți la achiziționarea obligațiilor de stat pentru al treilea împrumut de război” (poziția 118);

- 1 noiembrie 1915, „circulariul nr. 10.145/1915 referitor la predarea clopotelor bisericii organelor însărcinate spre scopuri militare, dacă se va cere” (poziția 119).

În anul 1916²⁴:

- 22 ianuarie 1916, „circulariul nr. 12.965/1916 referitor la înființarea orfelinatului pentru orfanii celor căzuți în război și o listă de ajutoare benevole” (poziția 17);

- 28 februarie 1916, „chitanța oficioasă nr. 882/1916 pentru suma de 234 coroane, colectă făcută în parohie pentru orfelinatul înființat în Sibiu” (poziția 37);

- 23 martie 1916, „circulariul nr. 2.372/1916 prin care se ordonează ținerea unei serbări școlare în aprilie pentru orfelinat” (poziția 53);

- 23 martie 1916, „circulariul nr. 2.206/1916 prin care se dispune ținerea unei serbări școlare cu însemnătatea Carpaților din punct de vedere militar, împreună cu o colectă; s-au colectat 9,10 coroane” (poziția 54);

²³ ABVS, *Protocolul de esibite pentru parochia ortodocsă română Viștea Superior pe anul 1915*. Pentru fiecare acțiune citată, este indicată poziția la care figurează în acest registru.

²⁴ Idem, *Protocolul de esibite pentru parochia ortodocsă română Viștea Superior pe anul 1916*. Pentru fiecare acțiune citată, este indicată poziția la care figurează în acest registru.

- 28 aprilie 1916, „circulariul consistorial nr. 3.826/1916 referitor la al patrulea împrumut de război” (poziția 65);

- 10 mai 1916, „circulariul nr. 4.801/1916 referitor la predarea clopotelor autorităților militare, pentru trebuințele războiului” (poziția 70);

- 10 decembrie 1916, „circulariul nr. 2.889/1916 referitor la modalitatea de urmat la preluarea clopotelor bisericești de autoritățile militare” (poziția 105).

În anul 1917²⁵:

- 25 aprilie 1917, „circulariul Consistorial nr. 2.405/1917 prin care se ordonează conscrierea clopotelor bisericilor ce au mai rămas, în scopul reciclării acestora pentru armată” (poziția 39);

- 24 iunie 1917, „Recercarea nr. 224/1917 ca în sensul ordinului consistorial nr. 2.193/1917 să se poarte în ziua de sf. ap. Petru și Pavel disc pentru Crucea Roșie” (poziția 50);

- 22 iunie 1917, „500 de coroane pentru procurarea de veșminte” (poziția 56);

- 6 iunie 1917, „disc în biserică pentru Crucea Roșie” (poziția 50); s-au strâns 7 coroane (mențiune făcută ulterior);

- 12 august 1917, „luarea pentru trebuințele armatei și a clopotelor ce au mai rămas la biserici” (poziția 60);

- 27 august 1917, „disc în biserică la 14 septembrie pentru orfelinatul din Sibiu” (poziția 63). Din însemnările ulterioare rezultă că în urma acestei acțiuni, la 27 noiembrie au fost predate 100,62 coroane;

- 14 septembrie 1917, „remite protocolul 1.682/1916 prin care clopotul mare de la biserică și 21 de clopoșele, total, 197 de kg, se va plăti cu 4 coroane/kg la autoritățile superioare bisericești” (poziția 72);

- 13 octombrie 1917, „colectare de pânzături pentru soldații din război” (poziția 74);

- 13 octombrie 1917, „colectă în toate școlile pentru sanatoriul Arhiducele Iosif” (poziția 75);

- 16 noiembrie 1917, „circulariul nr. 8.377 referitor la al șaptelea împrumut de război” (poziția 84);

- 11 decembrie 1917, „ordinul consistorial nr. 1.961 din 1917 ca și clopotițele de la școală să se concesioneze pentru armată” (poziția 91);

- 11 decembrie 1917, „colectă de Crăciun pentru a se da daruri soldaților din tranșee și spitale” (poziția 93).

În anul 1918²⁶:

- 6 iunie 1918, „disc în biserică pentru Crucea Roșie” (poziția 18);

- 5 iulie 1918, „circulara consistorială nr. 6.010 ca direcțiunile școlare să lucreze din toate puterile în cercul lor pentru subscrierea la al optulea împrumut de război” (poziția 60);

²⁵ ABVS, *Protocolul de eisbite pentru parochia ortodoxă română Viștea Superior pe anul 1917*. Pentru fiecare acțiune citată, este indicată poziția la care figurează în acest registru.

²⁶ ABVS, *Protocolul de eisbite pentru parochia ortodoxă română Viștea Superior pe anul 1918*. Pentru fiecare acțiune citată, este indicată poziția la care figurează în acest registru.

- 5 iulie 1918, „circulara consistorială nr. 6.243 pentru a subscrie privații și bisericile la al optulea împrumut de război” (poziția 61);
- 12 septembrie 1918, „circulara consistorială nr. 8.358 de a se purta în Ziua Crucii un disc în biserică pentru orfelinat” – s-au strâns 70,70 coroane (poziția 85);
- 14 noiembrie 1918, „comunicatul din 3 noiembrie 1918 nr. 55/protoesbit. că pe clopotul cel mare de la biserică din localitate s-a plătit cu 788 coroane, care sunt depuse la Consistor până la procurarea unui clopot nou” (poziția 96).

În anul 1919²⁷:

- 24 februarie 1919, „circulara nr. 1.916 referitor la conscrierea pagubelor cauzate de război bisericii și școlii” (poziția 63);
- 15 martie 1919, „circulara nr. 1.532 referitor la subscrierea la împrumutul național ce-l face statul nostru român; s-au scris suma de 273.400 de coroane” (pozițiile 67 și 83).

Din cele prezentate mai sus rezultă că atât colectele, cât și rechizițiile au fost un proces continuu și frecvent. Rechiziționarea clopotelor bisericii a început în primăvara anului 1916 și a continuat pe toată durata războiului (aspect confirmat de intrările din registrul bisericii din Viștea de Sus, citat anterior, din care rezultă că au fost transmise mai multe înștiințări în acest sens până la preluarea efectivă a acestuia), treptat categoriile de obiecte rechiziționate diversificându-se pentru a compensa lipsa metalelor necesare industriei de război. Astfel au început să fie rechiziționate obiecte din aluminiu, plumb, alamă, precum linguri, oale, țevi, obiecte decorative, căni²⁸ inclusiv clopoțelele de la școală etc.²⁹.

De-a lungul conflictului au fost organizate și numeroase rechiziții de alimente și alte bunuri necesare efortului de război. De exemplu, în 1915 au fost rechiziționate rezervele de grâu, secară, orz și ovăz ale populației. Statul plătea cerealele respective la prețul oficial maximal pentru majoritatea produselor. În contextul rechizițiilor, fiecărei familii îi era lăsată hrana necesară pentru membri și animale, însă acest cunquantum s-a micșorat în timp (18 kg/lună/persoană în 1915, dar în 1917 necesarul scăzuse la 12 kg de făină/lună pentru bărbații peste 15 ani și 12 kg pentru restul membrilor familiei³⁰).

De-a lungul Războiului au fost lansate și numeroase inițiative pentru ajutarea familiilor soldaților plecați pe front, materializate prin colecte de bani, alimente sau haine. De asemenea, s-a dispus ca lucrările agricole ale familiilor ce aveau bărbați mobilizați și al celor care din diverse motive nu le puteau realiza să fie făcute de întreaga comunitate.

Pe lângă ajutarea militarilor de pe front, a familiilor rămase acasă și a răniților, erau organizate colecte în cele mai diverse scopuri, precum pomul de Crăciun, Orfelinate, Societatea de Cruce Roșie etc.

²⁷ ABVS, *Protocolul de esibite pentru parochia ortodoxă română Viștea Superior pe anul 1919*. Pentru fiecare acțiune citată, este indicată poziția la care figurează în acest registru.

²⁸ Constantin Băjenaru, *Comitatul Făgăraș (1876-1918)*, Alba Iulia, Editura Altip, 2016, p. 240-241.

²⁹ ABVS, *Protocolul de esibite ... pe anul 1917*, poziția nr. 91.

³⁰ C. Băjenaru, *op. cit.*, p. 239-240.

În cei patru ani de război, pentru a face față cheltuielilor, statul austro-ungar a lansat opt împrumuturi de la populație, prima acțiune de acest gen fiind organizată în noiembrie 1914. Împrumuturile se făceau sub forma unor emisiuni de obligațiuni, pe care statul urma să le răscumpere după un anumit termen și plătind o anumită dobândă³¹. Putem presupune că pe fondul dificultăților economice cu care se confrunta statul și a inflației inerente unei perioade de război populația nu și-a recuperat întreaga sumă subscrisă.

Anexa nr. 1
Participanții din Viștea de Sus la Primul Război Mondial³²
 Totalul populației române – 1.166

Nr. crt.	Nume, prenume, grad	Mod de participare				Soarta					Au rămas		
		Pe front	Partea sedentară	Arestat	Refugiat	Mort pe front	Mort alte cauze	Invalid	Rănit sau bolnav	Deplin sănătos	Dispărut	Văduvă	Orfani
a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	N
1.	sold. Arculin George	x								x			
2.	sold. Balașiu Costandin	x								x			
3.	sold. Balașiu George	x								x			
4.	sold. Banciu Alisandru	x								x			
5.	sold. Banciu Avisalom	x								x			
6.	sold. Banciu Ioan	x								x			
7.	cap. Banciu Samoilă (învățător)	x								x			
8.	sold. Banciu Traian (la Tisa)	x								x			
9.	sold. Barbu Ioan	x					x						
10.	sold. Barbu Moise	x					x						
11.	sold. Bălașiu Ioan (la Tisa)	x								x			
12.	sold. Bălașiu Vasile	x					x						
13.	sold. Bălescu Adam	x								x			
14.	sold. Bălescu Vasile	x								x			
15.	sold. Bârsan Ioan	x								x			
16.	sold. Bârsan Traian	x					x						
17.	sold. Bârsan Vasile	x								x			
18.	sold. Boantă Ioan	x								x			
19.	sold. Boantă Ioan	x								x			
20.	sold. Boantă Ioan	x								x			
21.	sold. Boantă Moise	x								x			

³¹ *Ibidem*, p. 236-239.

³² SJSbAN, *fd. cit.*, pachet 7, f. 316-320.

22.	sold. Boantă Neculae	x								x			
23.	sold. Bontescu Ioan	x					x						
24.	sold. Bontescu Ioan	x								x			
25.	sold. Bontescu Neculae	x								x			
26.	sold. Bontescu Vasile	x									x		
27.	sold. Bucelea George	x								x			
28.	sold. Bucelea George (la Tisa)	x								x			
29.	sold. Bucelea Zachiu	x					x						
30.	sold. Bucelea N. Ioan	x							x				
31.	sold. Bucelea Ioan	x								x			
32.	sold. Bucelea Ioan	x								x			
33.	sold. Bucelea Neculae	x								x			
34.	sold. Bucelea Neculae	x								x			
35.	sold. Bucelea Procopiu	x								x			
36.	sold. Bucelea Siftu	x								x			
37.	sold. Bucelea Vasile	x								x			
38.	sold. Bucelea Vasile	x								x			
39.	sold. Bucelea Vasile	x								x			
40.	sold. Bucelea Vasile	x								x			
41.	sold. Bucelea St. Vasile	x								x			
42.	sold. Căpățână Ioan	x								x			
43.	sold. Căpățână George (morar)	x								x			
44.	sold. Cârje Samoil	x								x			
45.	sold. Cârje Toader	x								x			
46.	sold. Ciora Ioan	x								x			
47.	sold. Clonțea Ambrosie	x								x			
48.	sold. Clonțea Galaction	x								x			
49.	sold. Clonțea George	x								x			
50.	sold. Clonțea George	x					x				x	4	
51.	sold. Clonțea Moise	x								x			
52.	sold. Clonțea Neculae	x					x						
53.	sold. Clonțea Neculae	x								x			
54.	sold. Clonțea Neculae (la Tisa)	x								x			
55.	sold. Clonțea Octavian	x								x			
56.	sold. Cojocariu Vasile	x								x			
57.	sold. Comaniciu Ioan	x								x			
58.	sold. Copariu George	x								x			
59.	sold. Copariu Procopiu	x					x						
60.	sold. Cora George	x									x		
61.	sold. Cora Ioan	x									x		
62.	sold. Cora Neculae	x								x			
63.	sold. Cora Neculae	x								x			
64.	sold. Costea Neculae (la Tisa)	x								x			
65.	sold. Crăciun Valeri	x							x				
66.	sold. Cristian Costandin	x								x			
67.	sold. Cristian Ioan	x								x			
68.	sold. Cristian Neculae	x								x			

116.	sold. Onasiu Ștefan	x							x			
117.	sold. Peicu Ioan	x							x			
118.	sold. Peicu Ioan	x							x			
119.	sold. Peicu Josim	x							x			
120.	sold. Peicu Procopie	x							x			
121.	sold. Peicu Teofil	x							x			
122.	sold. Peicu Vasile	x					x					
123.	sold. Petrișor George	x							x			
124.	sold. Pociu Costandin	x						x				
125.	sold. Polmolea Mateiu	x							x			
126.	cap. Popa Avisalom (la Tisa)	x							x			
127.	sold. Popa Dănilă	x							x			
128.	sold. Popa George	x								x	x	1
129.	sold. Popa George	x							x			
130.	sold. Popa George	x							x			
131.	sold. Popa Ioan	x							x			
132.	sold. Popa Moise	x							x			
133.	sold. Popa Vlășie (la Tisa)	x							x			
134.	sold. Popa Victor	x							x			
135.	sold. Pușcă Avisalom	x					x					
136.	sold. Pușcă Ioan	x							x			
137.	sold. Pușcă Neculae	x					x					
138.	sold. Pușcă Simion	x							x			
139.	sold. Pușcă Vasile	x							x			
140.	sold. Rață Avisalom	x							x			
141.	sold. Rață George	x							x			
142.	sold. Rață Neculae (la Tisa)	x							x			
143.	cap. Răzvan Neculae (la Tisa)	x							x			
144.	sold. Sarsamă Ioan	x					x				x	2
145.	sold. Sarsamă Vasile	x							x			
146.	sold. Sitea Nicodim	x							x			
147.	sold. Stermin Ioan	x							x			
148.	sold. Stermin Ioan	x							x			
149.	sold. Stermin Ioan	x					x					
150.	sold. Stermin I. Ioan	x								x		
151.	sold. Stermin Josim	x							x			
152.	sold. Stermin Mateiu	x							x			
153.	sold. Stermin Neculae	x							x			
154.	sold. Stermin Neculae (la Tisa)	x							x			
155.	sold. Stermin C. Nicolae (la Tisa)	x							x			
156.	sold. Stoica George	x						x				
157.	sold. Stoicaloan	x					x				x	1
158.	sold. Stoica Iosif	x							x			
159.	sold. Stoica Neculae	x							x			
160.	sold. Stoica Procopiu	x					x				x	2
161.	sold. Stoica Vasile	x							x			
162.	sold. Stoica Vasile	x							x			

163.	sold. Stoica Victor (la Tisa)	x									x			
164.	sold. Stoican Ioan	x									x			
165.	sold. Stoican Neculae (faur)	x									x			
166.	sold. Stoican Pavel	x										x		
167.	sold. Șandru Avisalom	x									x			
168.	sold. Șerban George (la Tisa)	x									x			
169.	sold. Șerban Ioan	x					x							
170.	sold. Șerban Moise	x										x		
171.	sold. Șerban Vasile	x								x				
172.	sold. Șerban Vasile	x									x			
173.	sold. Șofariu Vasile	x									x			
174.	sold. Ștefan George	x					x						x	2
175.	sold. Ștefan Ioan	x									x			
176.	sold. Tabără Ioan	x					x						x	5
177.	sold. Tabără Ioan	x									x			
178.	sold. Tabără Ioan	x									x			
179.	sold. Tabără Neculae	x									x			
180.	sold. Todea Gavril	x										x	x	1
181.	sold. Țirmonea Ioan	x									x			
182.	sold. Vârsogea Costandin	x									x			
183.	sold. Vârsogea Mateiu	x							x					
184.	sold. Vârsogea Neculae	x					x						x	
185.	sold. Vulcan Ilarie	x									x			
186.	sold. Vulcan Neculae	x										x		
187.	sold. Vulcan Neofit	x									x			
188.	sold. Vulcu Chirion	x					x						x	2
189.	sold. Vulcu Costandin	x									x			
190.	sold. Vulcu Ioan	x									x			
191.	sold. Vulcu Ioan	x									x			
192.	sold. Vulcu Neculae	x									x			
193.	sold. Vulcu Vasile	x									x			
194.	cap. Vulcu Vasile	x									x			
a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	
Total		194	-	-	-	16	10	10	3	138	17	18	30	
Procent din totalul populației (1.166)		16,64	-	-	-	1,37	0,86	0,86	0,26	11,84	1,46	1,54	2,57	
Procent din participanți (194)		100	-	-	-	8,25	5,15	5,15	1,55	71,13	8,76	-	-	
Procent al morților și dispăruților din totalul populației														3,86
Procent al morților și dispăruților din cei mobilizați (194)														23,20
Procentul populației angrenate în conflict (coloanele c, d, e, f)														16,64

În sinteză, din datele cuprinse în listele întocmite la solicitarea ASTRA, referitor la efortul de război al localității rezultă următoarele: în așezare locuiau 1.166 de

etnici români. Dintre aceștia, 194 au fost angrenați în mișcările impuse de război, toți fiind mobilizați pe front.

Aceștia au avut următoarea soartă: 16 au murit pe front, 10 au murit din alte cauze legate de război, 17 dispăruți, 151 s-au întors acasă, dintre care 10 invalizi, 3 răniți sau bolnavi, 138 deplin sănătoși. În urma celor care au murit sau au fost dați dispăruți, au rămas 18 văduve și 30 de orfani de război.

La recensământul din 1910, ultimul efectuat de autoritățile austro-ungare în Transilvania, localitatea avea 1.375 de locuitori: 1.349 români, 11 maghiari, 10 germani, 5 de alte naționalități³³.

Satul se remarcă prin *numărul* mare de persoane declarate dispărute din rândul participanților la război (17) și numărul destul de mare al morților și dispăruților (43, reprezentând 22,16% dintre participanți). În localitate nu au existat persoane arestate sau refugiate din cauza războiului.

De asemenea, mai iese în evidență că niciunul dintre participanții la război nu figurează că ar fi fost decorat, precum și faptul că nicio persoană nu a avut grad mai mare de caporal (4 persoane), cei mai mulți (189) fiind soldați și unul singur fruntaș.

Anexa nr. 2

Tabel centralizator al contribuției umane din Viștea de Sus și din Transilvania

	Nr./ Procent	Total			Mod participare			
		Pop. română	Participanți	Mobilizați	Pe front	Partea sedentară	Arestat	Refugiat
a	b	c	d	e	f	g	h	i
Viștea de Sus	nr.	1.166	194	194	194	-	-	-
	% pop	-	16,64	16,64	16,64	-	-	-
	% part	-	-	100	100	-	-	-
Transilvania	nr.	2.979.614	489.544		449.796	34.578	1.734	3.436
	% pop	-	16,43		15,10	1,16	0,06	0,12
	% part	-	-		91,88	7,06	0,35	0,70
Soarta participanților					Au rămas			
Mort pe front	Mort alte cauze	Invalid	Rănit sau bolnav	Deplin sănătos	Disparut	Văduve	Orfani	Morți și dispăruți

³³ Tr. Rotariu (coord.), *op. cit.*, p. 200-201.

j	k	l	m	n	o	p	r	s
16	10	10	3	138	17	18	30	43
1,37	0,86	0,86	0,26	11,84	1,46	1,54	2,57	3,69
8,25	5,15	5,15	1,55	71.13	9,28	8,74	15,46	22,16
41.739	11.275	25.406	37.898	343.387	29.839	38.630	79.226	82.853
1,40	0,38	0,85	1,27	11,52	1,00	1,30	2,66	2,78
8,53	2,30	5,19	7,74	70,14	6,10	7,89	16,18	16,92